

Matija Jama, slovenski slikar.

Napisal dr. Jos. Regali.

Bilo je za časa prve slovenske umetniške razstave l. 1900., ko sem se seznanil z Matijem Jamom. Takrat so se zbirali v Ljubljani novi ljudje, ki so hoteli ustvariti na Slovenskem umetniško gibanje v večjem obsegu, ljudje, za katerih večino dotedaj slovenska javnost ni skoraj vedela, da žive. Matija Jama je bil sicer znan že vsaj po imenu, dasi je razstavil dotedaj le nekaj slik po ljubljanskih izložbah, pač pa je prinašal tuintam Dom in Svet njegove ilustracije. Jama se je mudil nekaj časa v Ljubljani in spominjam se dobro, kako sva kot mlada gimnazijca z rajnim Francetom Dobnikarjem — ki bi bil postal brezdvomno eden izmed največjih slovenskih umetnikov, da ga ni pobrala smrt, ko je komaj vstopil v semenišče — srečavala po ljubljanskih ulicah mladega moža, bledega lica, s ščipalnikom na nosu, zavitega v havelok ter z mehkim klobukom, potegnjenim na čelo, hitečega po mestu s slikarsko skrinjico ali pa s fotografskim aparatom v roki. Rajni Dobnikar je prvi izvedel, da je to slikar Jama. Pred tiho resnobo, ki ga je spremljala, sva imela oba respekt.

Lepi časi so bili po prvi slovenski razstavi. Živel je v Ljubljani Mura ter kramljal in sanjaril o kmetškem življenju, poeziji polja in slovenskih vasic, narodnih pipah in romantični, nedosegljivi sreči. Na Krakovskem ristanu je imel Grohar svoj atelijé ter se bližal v umetnosti večni učiteljici naravi, na Mirju je snoval v polnih akordih Jakopič svoja dela, Jama in Župančič pa sta si postavila šotorišče v Udmatu, da je bilo bliže na širono Ljubljansko polje. Jama je tedaj delal še dosti „monakovsko“. Hodil je v ljubljansko okolico slikat najrazličnejše krajinske motive, slikal je bele breze s koprnečimi vejicami v pomladnem vetru pod tivolskim gozdom, pogled na frančiškansko cerkev od Ljubljanice in nebroj drugih lokalnih stvari. Razlagal nam je slikarske probleme in z živo ljubeznijo govoril o naravi. Fin, lahno satirično pobarvan humor je prodril včasih v njegovo melanholijo, ki mu je lastna vkljub notranjemu nemiru. Čital je tedaj najrajši Homerja in latinske klasike, in sicer v originalu. Velik halô je bil, ko je nekoč „potegnil“ ljubljanske „arheologe“ s starimi rimskimi novci in posodami, ki jih je sam modeliral ter razstavil pri Schwentnerju. Ljubljanski listi so mu povrsti nasledli.

Jama je bil estét v govoru in mišljenju, dasi je ljubil skrajno preprostost. Ničesar ni bolj sovražil kot banalnost. Oster opazovalec narave in ljudi, spaja trezen premislek in mehko liriko, ki je zvenela iz njegovih starejših del zlasti v veliki meri in nekaj ta-

kega razpoloženja je bilo včasih v njegovih delih kot ga prinaša ljubljanska jesen, ki je tipična za naše mesto in nikjer tako čarobna kot v Ljubljani. In Jama je Ljubljančan.

Porodil se je v starem, trgovskem delu Ljubljane, na Starem trgu, v hiši sedaj št. 7. Na Starem trgu in v njega bližini stoje starodavne hiše z estetično lepimi fasadami, ki kažejo ponos, blagostanje in udobnost nekdanjih ljubljanskih patricijev. Ta del mesta, z ozkimi ulicami in mnogimi kamenitimi portali, reprezentuje lep del domačega bařoka. Jamova rodbina je bila nekoč premožna ter se je pečala s trgovino z usnjem. Rojstni dan Matija Jama je bil petek, 4. januarja 1872.¹ „In petek,“ meri Jama sam, „je slab začetek.“ Obiskoval je ljudsko šolo in gimnazijo do IV. razreda v Ljubljani, odkoder se je preselila rodbina po očetovi smrti v Zagreb. Tu je živel v skromnih razmerah, dovršil gimnazijo in se naposled na prigovarjanje svojcev vpisal kot slušatelj prava na zagrebško univerzo. Gotovo se je Jamu vsled dolgega bivanja v Zagrebu Hrvaška tako priljubila, da jo smatra za svojo drugo domovino ter se je tudi pozneje opetovano naselil med Hrvati.

V Zagrebu je bilo kulturno življenje že v cvetu, ko je prišel Jama dol. Zanimanje za umetnost se je po otvoritvi Strossmayerjeve umetniške galerije začelo intenzivneje razvijati in tudi delovanje Kršnjavega se je že čutilo. Brez dvoma so ti odnošaji kolikortoliko vplivali tudi na mladega Jama.

Jama je slikal že v zgodnji mladosti, a umetniško zvanje se je oglasilo v njem z vso silo, ko se je l. 1892. otresel prahu rimskega prava ter odšel v Monakovo, Meko vseh mladih slikarskih talentov. Slučajno je tu vstopil v slikarsko šolo Hollósyjevo. Hollósy je bil sicer rodom Madžar, po umetniškem naziranju pa Francoz, strog, ali vendar mehak risar. Njegovi vzori so bili Holbein ml., Lepage, Dagnan, Bouveret. Jama pripoveduje, da se mu je pri Hollósyju zelo dopadlo, kajti svojega mnenja ni vsiljeval nikomur. Na akademijo ga tedaj ni prav nič veselilo radi sistema, ki je vladal na njej.

Jama sam piše o svojem prvem monakovskem bivanju tole:

— Ni bilo brez pomena zame, da sem bil v Monakovem ob času, ko so se „mladi“ cepili od „starih“ v Glaspalastu ter si zidali svojo „Secesijo“. Bila

¹ Jama mi je tozadevne in nadaljnje podatke kakor tudi spodaj citirana svoja naziranja o umetnosti pismeno sporočil, za kar se mu zahvaljujem. Pisatelj.

je to prva tega imena na Nemškem. V Monakovem pa grozen polom. Lenbach-Heyse contra impresionizem! Slike, ki sem jih videl v „Secesiji“, so bile nekaj čisto drugega, kakor pa one v „Pinakoteki“. Tam neposredno življenje, tu konzerve, sladkarije, umiranje! Tedaj je postal impresionizem epidemičen, bil je tudi nam, najmlajšim geslo. Zahtevalo se je, naj se ne slika tistega, kar so drugi za resnico spoznali, tudi ne resničnosti (ki nam je, kakor znano, nedosegljiva), ampak to, kar se je nam zdelo, da je resnica. Pričelo se je ono, kar je nekdo imenoval „schrankenloses Ausleben der Individualität“. Ta beseda se glasi zelo nevarno, pravzaprav pa se je samo zahtevalo, da napravljajo poslikan kos platna neposrednji in ravnostni harmonični in enotni vtis kot izrezek iz narave, ki ga je slikar ravno slikal. Da nam je tedaj slikati listje na drevju zeleno, če smo ga tako videli, ne pa rjavo. Dejali so tudi, da motivi in predmeti sami v slikarstvu nimajo nikakega pomena, če niso v zvezi s celoto in nevsiljivi drug napram drugemu. Seve, da je ta način slikanja, ki je brez šablone, za marsikoga dolg in trnjev pot. Bil je tudi zame. Življenje in borba za obstanek sta me večkrat prisilila, da sem prevzemal dela, ki sicer niso bila v skladu z mojimi principi, vendar nisem pustil cilja izpred oči. —

Že v teh časih je pričel Jama priobčevati svoje risbe v Dom in Svetu, tedaj edinem ilustriranem slovenskem listu, kjer je pokojni dr. Frančišek Lampe z veseljem priobčeval ilustracije slovenskih umetnikov ter jih po možnosti tudi honoriral, kar je bilo v veliko podporo zlasti umetnikom, ki so še študirali. Na podlagi teh ilustracij je dobil Jama sicer majhno podporo deželnega odbora kranjskega ter je vstopil za nekaj časa na monakovsko akademijo v šolo prof. Hertericha. L. 1897. ga je uvedel Jakopič pri Ažbetu, ki ga je pozval, naj vstopi v njegov atelijé, kjer je bil že tudi Jakopič.

Na moje vprašanje mi je opisal Jama razmerje do Ažbeta tako: — Čas pri Ažbetu spada med najprijetnejše mojih študij. Z Jakopičem sva poizkušala na najraznovrstnejše načine slikati svetlobo. Ažbetu to sicer ni bilo prav povolji, ker je tedaj gledal samo na plastiko (Kugelprinzip). Vendar se je pozneje, ko se je nama nekaj stvari posrečilo, prepričal, da sva imela prav, ter je izdal parolo, da je treba tako slikati, kakor kdo vidi, samo plastika da je stvar kiparjev. Ažbe v slikarstvu na naju ni prav nič vplival, midva bolj na njegovo šolo. Jakopičev način se je pa močno videl v mojem slikanju, samo da se načina

M. Jama

Hollósyjevega nisem mogel iznebiti... Ažbe sam ni mnogo slikal. Krivo delajo tisti, ki ga vedno omenjajo kot nekakega „učitelja“ nas mlajših. On je bil v Monakovem precej dober steber Slovencev, ako je bila „sila velika“, se je dobilo pri njem skoraj vedno 10 mark. Ali da bi on mogel umetnosti dati, učiti, mu je vsega manjkalo. Njemu ni bilo mogoče iskati problemov, ampak mogoče mu je bilo samo abc, tehnike, naučiti začetnika. To je in bo zaslug njegovih šol. Kakor sem omenil, smo mi bili že dalje, ko smo prišli k njemu. Najboljše njegovo delo je vsekako „Pevska vaja“, izgleda pa menda zanimiveje zato, ker ni gotova. V umetnosti je on

najbolj iskal „virtuoznosti“, moralo je biti vse lepo, lahko „poštrihano“; ali je bilo dobro, je bila postranska stvar.

Iz Monakovega se je vrnil Jama v Ljubljano, kjer ga je za nekaj časa sprejel pod gostoljubno streho v Marijanišču dr. Frančišek Lampe, ki se ga Jama še vedno rad spominja. Bil je „dvorni ilustrator“ Dom in Sveta, poizkušal pa se je tudi v krajinah, n. pr. Bled. Jamovih slik iz te dobe ni ohranjenih skoro nič, slikal je sicer izredno mnogo, toda bile so v prvi vrsti študije, katere je pozneje preslikal. Tudi v žanru in figuraliki je delal. Lepo delo, polno življenja, so bili trije otroci, ki kosijo na stopnicah pred vežo.

Naslovil je ta žanr, ki je eden najboljših dotedanjih produktov slovenske moderne, če se ne motim: „Pri jedi“. Jamova dela iz te dobe so bila proračunjena na intimen vtis, s preprostimi sujeti, brez pompoznosti in slikarske grandee, stremeča za notranjo in tehnično dovršenostjo, kot Jama sploh ni nikdar in še sedaj ne ljubi velikih platen. Skoro vsako zimo je šel Jama nazaj v Monakovo. Tudi po prvi umetniški razstavi l. 1900. je bil nekaj časa v Monakovem, odkoder se je vrnil z Jakopičem. Naselila sta se nato v Stranski vasi pri Dobrovi. Takrat se je Jama razvil v izrečnega krajinarja. Tu je začel uveljavljati svoje umetniške principe z vso notranjo silo.

Stranska vas z obližjem je prelep del ljubljanske okolice. Idila kot si je človek lepše misliti ne more. Lepi bukovi gozdovi poleg graščine Bokavce in dalje gori borovo in smrekovo lesovje, zeleni travniki na valovitem svetu, spodaj pa teče med pašniki in njivami z jelšami obrasla Gradaščica. Nekaj patriarhaličnega vlada še tu, vključ bližine Ljubljane. Povečini kmetijski narod, stare, bele hišice z interesantno arhitekturo, na zahodu se dviga na griču velika, bela romarska cerkev dobrovska, bolj proti severu pa se odpira polhograjska dolina. Nad vso zeleno okolico vlada tih mir. Kraj je to, nalašč ustvarjen za slikarja idile, kot je Jama, kotiček, ki sili k tihemu opazovanju in študiranju narave, zlasti svetlobe, ko je razprežena koprena megla nad krajino radi močvirne okolice in bližine barja. Najlepši motivi drevesnih skupin, zlasti trepetajočih jagnjed, polni poezije v jutranji rosi in svetlobe v dnevnem solncu. Jama je slikal tu dobrega pol leta, toda iz tega časa ni, žal, ohranjene nobene njegove slike.

Iz Stranske vasi sta odšla z Jakopičem na Hrvaško, k Sotli. Na spomlad l. 1902. pa se je Jama v Monakovem poročil z Lujizo van Raders, hčerko pok. ravnatelja javnih del v Bataviji, rojeno l. 1871. Luiza Jama van Raders je slikarica in članica slovenskega kluba „Save“ ter se udeležuje slovenskih razstav. Študirala je naprej petje in glasbo pri gdč. Della Valle v Milanu ter se nato učila slikarstva na akademijah v Haagu in v Amsterdamu.

S svojo soprogo je Jama prepotoval del Kranjske. Slikala sta v Stranski vasi ter se naposled naselila v Kraljevcu na Hrvaškem, nedaleč od Brežic. Zanimiva krajina, oddaljena od ljudi, ju je mikala zlasti tudi radi svetlih narodnih oblek. Najboljše delo Jamovo iz tega časa je „Hrvat“, hrvaški seljak v beli narodni noši, slika fine risarije in plastike in dovršena predvsem v intenzivni solnčni razsvetljavi. Slika je dosegla uspeh zlasti pri dunajski kritiki ob priliki razstave pri Miethkeju.

Sledečo zimo 1902—3 je preživel Jama s soprogo v Monakovem, kjer se je pečal s figuralnimi študijami, poletje nato pa v Haimhausenu na Bavarskem.

Dela iz te dobe je razstavil pri Miethkeju. Iz Haimhausena se je preselil še l. 1903. z rodbino zopet na Hrvaško v Brezje, na zimo pa v Samobor. L. 1904. se je Jama udeležil razstave v dunajski „Secesiji“ z zimsko krajino „Mlin“, katero je dovršil v Samoboru. Zlasti zrak je tu dovršeno slikan, kakor je sploh to delo odlično med Jamovimi krajčinami.

Jama se je pričel v tem času čimdalje bolj bližati naturalizmu v umetnosti. Njegova dela so tehnično preštudirana do skrajnosti, ostro opazovana, premišljena, sijajna v izvedbi („Mache“), precizna v izrazu ter zelo solidna. Neka trezna objektivnost prevladuje, zato pa stopa v ozadje subjektivna „stimung“, duševnost. Zdi se, kot bi res pričaral kos narave same na platno, kot jo obseva solnce tisočletja. Tako je delal Jama v Vrabčah pri Zagrebu; na višku razvoja v tej smeri pa je krajina „Vrt“, motiv iz Podsuseda pri Zagrebu. Ta „Vrt“ v poletnem solncu, z bleščočim se stogom na strani, je kupilo „Umetniško društvo“ v Zagrebu za Strossmayerjevo galerijo. L. 1904. se je udeležil Jama razstave v Belem gradu, — večinoma z motivi iz Haimhausena, zlasti lepo občutena je starejša idila „Mlin ob vodi“ —, l. 1905. avstrijske razstave v Londonu, l. 1906. razstave v Sofiji. Na zimo l. 1906. pa se je nastanil v okolici Ogulina, kjer je slikal „Most“, delo podobnega značaja kot „Vrt“, na višku tehnike, zlasti kar se tiče solnca in vročega zraka, ki kar trepeče pod obokom mostu nad hladno vodo.

Da bi bil bliže velikega umetniškega središča, se je Jama preselil l. 1907. v Gadden poleg Mödlinga pri Dunaju. Dovršil je tu krajini „Kamenolom“ in pa „Mladi gozd“, sedaj last ljubljanske občine. Komaj za eno leto je bil že v Brunnu a. Steinfeld, na zimo pa v Gerasdorfu na Nižjem Avstrijskem, kjer je dovršil „Vrbe v snegu“ (avstr. državna last). Izmed vseh del Jamovih je ta krajina najbolj enotno zasnovana in gotovo v tem oziru tehnično najdovršenejše delo slovenske moderne. Ta krajina in druge istega datuma in umetniške odličnosti kot „Vrbe“, „Vrbe ob potoku“, „Zimsko solnce“ so izvršene v spahtelski tehniki ter je Jama predvsem polagal važnost na zračno perspektivo.

L. 1908. je razstavil Jama v dunajski „Secesiji“ „Mladi gozd“, „Most“ in „Vrt“. Ob tej priliki je ocenil Jamova dela Fr. Kuzmany v monakovski reviji „Kunst für alle“ kot izvrstne pejzaže vsled njih finoče in prozornosti.

Jama se je udeležil z ostalimi slovenskimi umetniki tudi razstav v Krakovu in v Varšavi, kjer je prinesel „Tygodnih ilustrovani“ reprodukcijo njegovih „Hrastov“, realistične poletne krajine, s precej izvedenimi detajli in dobro barvno perspektivo v daljavi. Ko se je mudil v Laksenburgu, je Jama izložil v dunajskem „Hagenbundu“ l. 1909. motiv iz parka. „Iz Laxenburga“, svetlo

krajino, odlično po svežem koloritu, ki je blagodejno učinkoval na tej razstavi vsled naravne resničnosti med drugimi deli nemških slikarjev.

Nemirna nprav Jamova, njegova želja po izpremembi in neka prirojena nezadovoljnost je povzročila, da je na spomlad l. 1910. odpotoval na Holandsko, kjer je živel v Haagu in okolici in v Amsterdamu do novembra istega leta, ko se je preselil z rodbino — Jama ima tri otroke — v Dürnstein ob Donavi na Nižjem Avstrijskem, kjer se mudi še sedaj.

Na moje vprašanje, kak motiv in umetniški interes ima, da vedno potuje iz kraja v kraj, in zakaj se je preselil iz domovine, ko so se skoro vsi ostali naši umetniki vrnili domov, odgovarja Jama:

— Moje življenje se odigrava zelo prozaično. Potujem sicer veliko, vendar pa si ne smete misliti, da so ta potovanja za zabavo. Delam to tudi zato, ne bi li se kje otresel tiste smole, ki se me drži že od rojstva. Seveda so tudi drugi motivi, ki me vodijo: izprememba. Vsak kraj ima svojo dobro, pa tudi slabo stran, svoje posebno lice in obraze. Ljubezen pa, kakor veste, raste v kvadratnem razmerju z distanco. Kolikor bolj sem oddaljen od domovine, toliko večja je moja ljubezen do nje... Sicer pa čimdalje bolj prihajam do prepričanja, da pravzaprav naša prava domovina ni na tem svetu. —

Svoje vtise iz Holandske mi podaja Jama takole:

— Niževavstrijski kraji so precej enaki in se po zunanosti ne razlikujejo mnogo od slovenske krajine. Zvečine so hišice tudi naskup zgrajene in postavljene ob veliko cesto kakor pri nas. Čisto nekaj drugega pa je Holandska: ljudstvo in krajina. Nepregledna ravnina, pašniki s tolstimi kravami, ki jih samo v največji zimi zapirajo v hlevih. Mlini na veter, tako karakteristični za to deželo, bodisi meljejo žito, bodisi dvigajo vodo iz niže ležečih travnikov v kana'e in reke, ki so z visokimi nasipi „dijki“ (dajk) ograjene. Kolikokrat sem se spomnil na naše nesrečno ljubljansko barje. Kaj bi bili Holandci, ki so tako spretni v takih stvareh, že zdavnaj napravili iz njega. Zdi se mi, da bi bilo potrebno, da pošlje dežela tja kako komisijico; gotovo jih navda inspiracija. Cela Holandija je preprežena s kanali in cel Amsterdam in vsako večje poslopje v mestih stoji na koleh.

Tudi v umetniškem oziru je ta dežela neizmerno zanimiva. Saj se je tu rodil Rembrandt, čigar „Nočno stražo“ smatra ves narod, tudi delavci in obrtniki, za svojo svetinjo in gorje „Mofu“ (Nemcu), ki ne bi hotel priznati, da je to največji umotvor! Utegnila bi se mu pripetiti nesreča! Če stopimo v holandsko boljše hišo, opazimo takoj, da že v veži vise slike domačih umetnikov in da že tu vlada umetniški okus. Seveda so biseri obešeni v jedilnici: razen slik, starine, ki so že 3—4 stoletja v rodbini, kitajski porcelan, perzijski

sagovi in lične bakrene posodice iz orienta. Ves čas svojega bivanja na Holandskem nisem v nobeni boljši rodbini opazil tistih neokusnih in cenenih oleografij, ki se pri nas tudi po najboljših krogih šopirijo. Ako si hoče Holanec poceni nakriti steno, si kupi kako radirbo ali pa lesorez, najsibo holandski ali pa japonski. Njim je umetnost življenjska potreba in okolica, v kateri stanujejo, mora biti okusno urejena. Seveda sem primerjal te odnošaje z onimi v domovini. Tudi Holandci so prejeli prve početke kulture iz Italije, po poti, ki vodi skoz našo domovino ali je blizu nje. Kako je vendar to, da pri nas ni nič tega ostalo in da z malimi izjemami ni bilo ničesar več kot borba za kruhek?! Holandci so podjeten, svoboden narod, mi pa dosedaj nismo bili drugega kot tlačani, slugi, in se ni čuditi, da smo tako zaostali. Vendar nam čezdalje bolj sije solnce svobode, enakopravnosti z drugimi narodi. Ne bi li že bil skoraj čas, da se prebudimo iz tega poniževalnega spanja ter začnemo z ljubeznijo negovati lepo umetnost? Ne bi li bil že čas, da zadobe naši velikaši tudi druge velikaške „pasije“ mecenatstva, podpiranja umetnosti, narodu in sebi na korist? Vem, da bi preveč zahteval, če bi iskal tam navdušenja za umetnost, kjer pred kratkim še zmisla ni bilo. Mogoče se je Jakopič prevaril, ko se je nadejal, da imajo duševne zmožnosti, ki bi se mogle še dalje razvijati. Naj mu z mržnjo in prezirrom ne odplačujejo, če je idealno navdušenje sponiral tudi v rojakih. Pomlad nam vsekako ni še prišla, četudi je Jakopič poizkušal zasadiť par rožic.

O umetnosti in publikli je Jamovo naziranje takole:

— O umetnosti in umetnikih bi se moralo čim manj pisati. Bistvo slike je namreč to, kar se ne da s peresom opisati. Vrhutega pa je tako pisanje tudi publikli na škodo, ker se ta kmalu navadi, da z ušesi promatra slike, s pametjo razsoja in blebeta o njih. To je pa zlo in protinaravno, ker srce, na katero bi morala delovati umetnost, ostane pusto in prazno. Edina pot do razumevanja umetnosti je obiskovanje razstav in kupovanje slik. Seve moramo zahtevati tako od umetnika, kot od publike potrpežljivosti. Marsikomu se zdi kaka tehnika nedovršena, kot jecljanje otroka. Čim dalje pa poslušá to jecljanje, tem bolj se bo prepričal, da je to poseben način govora, da, nov jezik, harmoničen in zvonek.“

Zanimivo je, katera svoja dosedanja dela smatra Jama sam za najboljša. Na tozadevno vprašanje mi je označil Jama kot taka: „Vrt“, „Mlin“, „Kamenolom“ in „Vrbe v snegu“. Tako lahko vsak poznavalec teh slik presodi, kaj zasleduje Jama v umetnosti in kje so se mu njegovi cilji najbolj posrečili.

Matiija Jama deluje kot umetnik že dvajset let, in sicer pretežno kot krajinar. Velikih slikarskih efektov

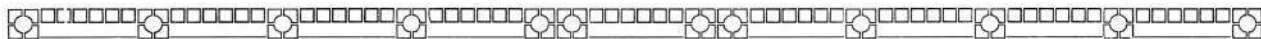
z grandioznimi kompozicijami, ki se lahko prevržejo v banalnost, ne ljubi ter se ni nikdar poizkušal v njih. Jama ne išče razmaha nazunaj, nego dovršitve v notranjosti slike, skrivnosti narave, ki jih človek sveta ne opazi. Zdi se mi kot mehanik, ki konstruira z vso preciznostjo čudovito neznano kolesje zamotnega stroja, v vsej filigranosti, zaprt svetu, premišljujoč neodkrita tajnosti. Splošno izobražen evropski človek, ki ga mika neznano ter se peča sedaj tudi z kulturnimi vedami.

V umetniškem razvoju Matija Jama razločujem dosedaj dve veliki dobi, v tretjo je stopil v poslednjem času. Prva doba, „Sturm und Drang“ z monakovskimi vplivi, je bila doba, ko je deloval v Monakovem in doma v družbi z Jakopičem in drugimi tovariši. Jama je bil takrat popoln idilik, ki je slikal v mehkih kontrastih, polagal barve s spahtelom fino in precizno drugo poleg druge, vendar pa je gledal na celotno ubranost mehkih prehodov. Njegovi sujeti so bili takrat lirični: visoki bregovi z mirno reko, samotne hišice na zeleni tihi trati z belimi oblaki na modrem nebu v mirni solnčni luči, zelene breze v

dežju in vasice, ko se vlega mrak. Okoli l. 1908. pa je stal Jama na višku druge dobe, dobe objektivnosti, ki se bliža naturalističnemu pojmovanju umetnosti. V slikarski tehniki, zmožnosti reprodukcije je takrat dosegel vrhunec. Najtežje svetlobne probleme v prosti naravi podaja z lahkoto, tako da „načina“ sploh ni poznati. Risarija se zdi ob sebi upevna, da je ne opaziš, konture predmetov nikjer ne silijo vun in barve niso nikjer presekanke: vse je potopljeno v luč in prozoren zrak, zlasti zrak. Neko mirno objektivnost dihalo dela iz tega časa in vzbujajo iluzijo narave same, brez subjektivnega znaka. V tem oziru se takratna Jamova dela znatno razlikujejo od del drugih „Savanov“.

Najnovejše stvari Jamove iz Holandije in Dürnsteina pa nosijo že nekaj novih znakov na sebi. Semintam so strogo tehnično manj precizne, zde se mi mnogo bolj duhovne, občutene. Pot sinteze je to, sinteze duše in narave.

Jama sam pa pravi: „Tistega, za čimer grem, še nisem dosegel. Velika izguba časa za menoj! Seve, potrebna. Nadejam se kaj boljšega v bodočnosti.“

Književnost.

Oton Župančič.

Spisal F. S. Finžgar.

Za Gregorčičevim I. zvezkom — dve knjigi pesmi, ki so doživele v Slovencih v desetletju drugi natisk.¹ Kdor količkaj pozna naš knjižni trg, ve jasno, da je to hip, ob katerem se človek z veseljem ustavi. Ustavi se s toliko večjim veseljem, ker se ne more otresti misli, da naša doba ne ljubi pesmi, ker je prerealistična in vsa potopljena politično in socialno inter arma — ali pa da je toliko naš okus izza dobe Šentviškega Tabora napredoval in se umetniški izčistil, da komaj izmed tolpe verzov — eni sami pesmici pritisnemo svoj placetum. Naj že je kakorkoli, to je dejstvo, da je moral pesnik, ki prodre z drugi natiskom dveh knjig, čudovito globoko zastaviti plug v brazdo. Pesem takega poeta ni ponižna vejica v lozi, in ni boječa lučka v sanjavi sobici — njegova pesem mora biti mejnik — iz granita, mora biti blisk od izhoda do zahoda — in grom, ki udari za bliskom, da se vse ozre — in se začudi. Če ni v umetnosti njegova pesem to —, potem zastonj čaka kmalu drugega rojstva. Župančič je to in je ta dogodek doživel po pravici. —

Župančič je lirik, skozinskoz lirik. Par romanc nima z njim nič opravka. Sam se je definiral na zadnji strani prve knjige:

Ej, pesmice, ej,
ve hčerke trenutka,
utrinki plamena večnega —

¹ Oton Župančič: Čaša opojnosti. Čez plan. Drugi natisk. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1911.

S temi vrsticami je v verzih povedal, kar trdijo esteti in pisatelji poetik v dolgih razlagah: kje tiči, kje je kal in klica lirike?

Stvarjajoča domišljija liričnega pesnika se opre in oprime vselej tega, kar pesnik trenutno občuti v srcu. Njegovo srce je žarišče, ki gori v vesoljstvo, zgrabi in ožari hipec, trenotek, ki gre mimo njega, in mu vdahne življenje, in z življenjem mu podeli pravico večnosti. Tisoči vidijo iste hipce, srečajo iste trenutke, pa jih ne občutijo. Lirik jih občuti in da materiji formo. Zato pravimo: Ustvarja —; pesem je „utrinek plamena večnega“. Ker je pa ognjišče teh utrinkov srce, in ker je srce nemirno, ker so v njem solze in smeh, kletev in blagoslov —

naj se srce navriska in izjoče

in ker so hčerke tega srca — hčerke trenutka — so in morajo biti, če so žive in zakonite — take, kakor njih oče v hipu ustvarjanja.

Toda ni še popolna lirika tam, kjer je pesem samo golo občutenje, čista štimunga, tudi ne tam, kjer je forma samo lepa muzika jezika, jedra pa bore malo ali nič, ampak tam in tista lirika je prva in prava, kjer praskečejo iz pesmi tudi žareče iskre duha, kakor utrgani zublji od gorečega kresa.

Vendar mornar, ko je najvišji dan,
izmeri daljo in nebeško stran...

Župančič je sam povedal Cankarju pri obisku, da mu je pesem izliv vse notranjosti — da se mora sama zapeti. „Kadar pišem, zapišem verz, kakor se je sprožil sam.“ To je Župančič povedal, pa je za